

TIESIOGINĖS DARBUOTOJO DELIKTINĖS ATSAKOMYBĖS TAIKYMAS LIETUVOJE

Martynas Antanaitis

Advokatų kontora „KONSUS“
El. paštas: martynas@antanaitis.eu

Pateikta 2018 m. kovo mėn. 7 d., parengta spaudai 2019 m. gruodžio 10 d.

DOI: 10.13165/JUR-18-25-2-09

Santrauka. Straipsnyje analizuojama darbuotojo tiesioginė deliktinė atsakomybė už darbo pareigų vykdymo metu sukeltą žalą trečiajam asmeniui. Tiriamos apribojimo nukentėjusiajam reikšti reikalavimus tiesiogiai žalą padariusiam darbuotojui bei darbuotojo deliktinės atsakomybės šalinimo problemos. Atliekant analizę pirmiausia nagrinėjamas darbdavio netiesioginės deliktinės atsakomybės teisinis reglamentavimas, šios atsakomybės formos priežastys ir tikslai. Toliau nagrinėjamas darbuotojo tiesioginės deliktinės atsakomybės reglamentavimas Lietuvoje ir teismų praktika, negriežtosios teisės (angl. soft law) priemonės, užsienio teisės mokslininkų darbai ir Europos valstybių patirtis. Straipsnyje nagrinėjama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, kurioje pradėta taikyti darbuotojo tiesioginę deliktinę atsakomybę, tačiau ribojant konkrečiais atvejais. Vadovaujantis tyrimo duomenimis, analizuojamas apribojimo nukentėjusiajam reikšti reikalavimus tiesiogiai žalą padariusiam darbuotojui ir darbuotojo deliktinės atsakomybės šalinimo pagrindumas bei nagrinėjama, kokiais atvejais Lietuvoje darbuotojas gali būti tiesioginės deliktinės atsakomybės subjektu. Galiausiai pateikiamos išvados ir rekomendacijos apie taikytinus tiesioginės darbuotojo deliktinės atsakomybės atvejus Lietuvoje ir ribojimus.

Reikšminiai žodžiai: tiesioginė, netiesioginė civilinė (deliktinė) atsakomybė, darbuotojas, darbdavys, žalos atlyginimas.

Įvadas

Pagal teisinį reglamentavimą paprastai asmuo pats atsako už savo veiksmais ar neveikimu sukeltą žalą, tačiau yra atvejų, kai už jo kaltus veiksmus gali būti atsakingas kitas asmuo. Tai suprantama kaip netiesioginė deliktinė atsakomybė, nes žalą padaręs asmuo ir atsakomybės subjektas nesutampa¹. Ši teorija, kai neteisėtų veiksmų neatlikęs asmuo yra atsakingas, teisės doktrinoje yra vadinama netiesioginės atsakomybės doktrina (angl. *vicarious liability*)². Viena tokios atsakomybės formų yra darbdavio netiesioginė deliktinė atsakomybė. Ši atsakomybės forma Lietuvos teismų praktikoje taikyta nesuteikiant nukentėjusiam asmeniui galimybės reikalauti žalos atlyginimo tiesiogiai darbuotojo, kuris savo kaltais veiksmais ar neveikimu lėmė žalos atsiradimą. Tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pradėjo plėtoti savo praktiką linkme, kai nukentėjusysis turi teisę reikšti reikalavimus tiesiogiai darbuotojui. Vis dėlto suformuota teisės taisyklė dėl darbuotojo tiesioginės deliktinės atsakomybės yra siaura ir lieka neaišku, kokiais dar atvejais Lietuvoje darbuotojas galėtų būti tiesioginiu skolininku žalos atlyginimo atveju.

Nagrinėjama tema yra aktuali, nes praktikoje nuolat kyla klausimų, ar pagrįstai subjektas, privalantis atlyginti žalą nukentėjusiajam, yra tik darbdavys, o ne savo kaltais veiksmais, ypač tyčios ar panašiais atvejais, žalą sukėlęs darbuotojas. Ši tema yra nauja, nes Lietuvos teisės doktrinoje nebuvo nagrinėta. Nors pati problema jau buvo pastebėta doc. dr. Agnės Tikniūtės, kuri pasisakė, kad Lietuvoje egzistuojantis draudimas trečiajam asmeniui reikšti reikalavimus tiesiogiai žalą padariusiam darbuotojui gali lemti šio asmens teisių neapgynimą³. Vis dėlto išsamiau ši problema minėtos mokslininkės nebuvo analizuota. O užsienio teisės mokslininkai, kaip Cees van Dam⁴, Helmut Koziol⁵, W. V. Horton Rogers⁶, Paula Giliker⁷, Attila Menyhárd⁸,

-
- 1 Inga Žalėnienė, „Kai kurie atstovo atsakomybės civiliniame procese taikymo teoriniai aspektai“, *Jurisprudencija* 52, 44 (2004): 145.
 - 2 Jason W. Neyers, „A Theory Of Vicarious Liability“, *Alberta Law Review* 43 (2005-2006): 289–290.
 - 3 Dangutė Ambrasienė ir kt., *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013), 384, 393.
 - 4 Cees Van Dam, *European Tort Law* (USA: Oxford University, 2007) ir Cees Van Dam, *European Tort Law*, (USA: Oxford University, 2013).
 - 5 Helmut Koziol ir kt., *Basic Questions of Tort Law from a Comparative Perspective* (Wien: Jan Sramek Verlag KG, 2015); Helmut Koziol, Barbara C. Steininger, *European Tort Law 2009*, (Berlin/Boston: De Gruyter, 2010) ir Helmut Koziol, *Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective* (Wien: Jan Sramek Verlag KG, 2012).
 - 6 Jaap Spier ir kt., *Unification of Tort Law: Liability for Damage Caused by Others* (The Hague/London/New York: Kluwer Law International, 2003), 71–72.
 - 7 Paula Giliker, „Vicarious Liability or Liability for the Acts of Others in Tort: A Comparative Perspective“, *Journal of European Tort Law* 3 (2011) ir Paula Giliker, *Vicarious Liability in Tort – A Comparative Perspective* (Cambridge University Press, 2010).
 - 8 Helmut Koziol ir kt., *Basic Questions of Tort Law from a Comparative Perspective* (Wien: Jan

Olivier Moréteau⁹ savo darbuose tirdami deliktinę atsakomybę ir netiesioginės atsakomybės doktriną yra daugiau ar mažiau analizavę tiesioginę darbuotojo deliktinę atsakomybę bei pasisakę šiuo klausimu, nors išsamios analizės vien šiuo klausimu neatliko. Šiame straipsnyje nuodugniau tiriama tiesioginė darbuotojo deliktinė atsakomybė ir jos taikymas Lietuvoje.

Šio mokslinio straipsnio *tikslas* nustatyti, kokiais atvejais Lietuvoje darbuotojui gali būti taikoma tiesioginė deliktinė atsakomybė. *Tyrimo objektas* – tiesioginė darbuotojo deliktinė atsakomybė. Būtina paminėti, jog šiame straipsnyje nebus nagrinėjami specialieji valstybės (viešosios) deliktinės atsakomybės atvejai dėl viešosios teisės subjektų, privačių asmenų, atliekančių valdžios funkcijas (CK 6.271 straipsnis)¹⁰ ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuratūros ar teismo pareigūnų ar teisėjų atsakomybės už žalą, padarytą jiems atliekant savo pareigas (CK 6.272 straipsnis), nes nukentėjusiųjų naudai įstatymu yra maksimaliai išplėtos Lietuvos valstybės deliktinės atsakomybės ribos¹¹. Viešosios teisės subjektų atsakomybei turėtų būti skiriama atskira analizė ir aptarimas kituose moksliniuose darbuose.

Darbo autorius naudojo lyginamąjį, literatūros ir teismų praktikos analizės, apibendrinimo metodus.

1. Darbdavio netiesioginė deliktinė atsakomybė

Nagrinėjant darbuotojo tiesioginės deliktinės atsakomybės problemą ir siekiant ją iširti, neišvengiamai būtina atlikti trumpą darbdavio netiesioginės deliktinės atsakomybės analizę. Todėl toliau pateikiama darbdavio netiesioginės atsakomybės samprata, reglamentavimas, priežastys ir tikslai.

1.1. Samprata ir reglamentavimas

Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija) 30 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad „asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas.“¹² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje ši nuostata yra konstitucinis principas, kad padaryta žala privalo būti atlyginta¹³. Lietuvos konstitucinės teisės doktrinoje pasisakyta, jog Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas principas yra vienas iš svarbiausių konstitucinių principų, turinčių įtaką

Sramek Verlag KG, 2015).

9 Koziol ir kt., *Basic Questions of Tort Law from a Comparative Perspective*, supra note 8.

10 „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

11 Simona Selelionytė, „Neteisėtumas kaip valstybės deliktinės atsakomybės sąlyga“, *Jurisprudencija* 79 (2006): 103.

12 „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

13 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. sausio 20 d. nutarimas“, Valstybės žinios, 1997, Nr. 7-130.

žmogaus teisių garantijoms¹⁴. Tai reiškia, jog įstatyminis reglamentavimas turi būti toks, kad užtikrintų nukentėjusio asmens teisę į žalos atlyginimą¹⁵.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 6.263 straipsnio 1 dalis nustato kiekvieno asmens pareigą elgtis taip, jog nepadarytų kitam asmeniui žalos¹⁶. Kai asmuo tokią savo pareigą pažeidžia, tai jo deliktinio pobūdžio veiksmai lemia turčinės prievolės – civilinės atsakomybės (konkrečiau – deliktinės atsakomybės) atsiradimą. Teisės doktrinoje pasisakoma, kad ši yra „įgyvendinanti kompensacinę funkciją, todėl garantuojanti padarytos turčinės bei neturčinės žalos atlyginimą ir dėl šios priežasties dažnai esanti privačiam subjektui pati svarbiausia.“¹⁷ Pasak Valentino Mikelėno, „asmuo, kuriam deliktu padaroma žala, pirmiausia į jį sureagouoja, pareikšdamas civilinį ieškinį.“¹⁸ Kadangi bendra CK 6.263 straipsnio 1 ir 2 dalyje įtvirtintos deliktinės atsakomybės taisyklė, kad asmuo pats yra atsakingas už savo veiksmais ar neveikimu sukeltą žalą, tai deliktinės atsakomybės subjektu (atsakovu dėl pareikšto ieškinio) tampa žalą sukėjęs asmuo. Vis dėlto CK 6.263 straipsnio 3 dalis numato, kad „įstatymų numatytais atvejais asmuo privalo atlyginti dėl kito asmens veiksmų atsiradusią žalą.“¹⁹ Būtent šiame straipsnyje įtvirtintas „<...> netiesioginės atsakomybės institutas. Jo esmė, kad pareiga atlyginti žalą atsiranda ne asmeniui, tiesiogiai savo veiksmais padariusiam žalos, o kitam asmeniui.“²⁰ Todėl žalą padaręs asmuo ir atsakomybės subjektas nesutampa²¹. Kai žalą sukelia darbuotojas, tai netiesioginės atsakomybės subjektu tampa pažeidėjas samdęs asmuo (darbdavys)²². Darbuotojo žala turi būti sukelta darbo metu (vykdant darbo pareigas), nes už ne darbo metu sukeltą žalą darbuotojas atsako pats²³.

CK 6.264 straipsnio 1 dalis numato, kad „samdantis darbuotojus asmuo privalo atlyginti žalą, atsiradusią dėl jo darbuotojų, einančių savo darbines (tarnybinės)

14 Toma Birmontienė ir kt., *Lietuvos konstitucinė teisė*, Antrasis leidimas (Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002), 351.

15 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas“, Valstybės žinios, 2006, Nr. 90-3529.

16 LR CK, *supra note* 10.

17 Simona Selelionytė, „Valstybė kaip civilinės deliktinės atsakomybės subjektas“, *Jurisprudencija* 59, 51 (2004):127–128.

18 Valentinas Mikelėnas, *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai* (Vilnius: Justitia, 1995), 27-28.

19 LR CK, *supra note* 10.

20 Valentinas Mikelėnas ir kt., *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras, Šeštoji knyga, Prievolių teisė, t. 1* (Vilnius: Justitia, 2003), 367.

21 Žalėnienė, *supra note* 1.

22 Me Manamela, „Vicarious Liability: Paying for the Sins of Others“, *SA Mercantile Law Journal* 16 (2004): 125-126.

23 Catherine M. Sharkey, „Institutional Liability for Employees' Intentional Torts: Vicarious Liability as a Quasi-Substitute for Punitive Damages (October 2, 2018)“, *Valparaiso University Law Review* 53 (2019); *NYU Law and Economics Research Paper* 18–35, 16.

pareigas, kaltės.²⁴ Ši nuostata sukuria darbdaviui netiesioginę deliktinę atsakomybę prieš trečiąjį asmenį, kuriam buvo padaryta žala darbuotojo, atliekančio pareigas darbdavio nurodymu ar jam kontroliuojant. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs, kad *netiesioginės atsakomybės taikymo atveju dėl asmeniui padarytos žalos kaltas yra darbuotojas. Samdančio darbuotojus asmens kaltė yra sutapatinama su darbuotojo kalte ir darbdavys atsako už darbuotojo darbo metu padarytą žalą, jei už tą žalą ne darbo metu atsakytų.*²⁵ Būtent tokiu būdu pasireiškia darbdavio netiesioginė deliktinė atsakomybė.

Taigi, Lietuvoje darbuotojas, sukėlęs žalą darbo pareigų vykdymo metu trečiajam asmeniui, yra laikomas kaltu, bet sukėlus tokią žalą atsiranda pagrindas taikyti CK įtvirtintą darbdavio netiesioginę deliktinę atsakomybę.

1.2. Priežastys ir tikslas

Teisės doktrinoje yra pateikiamos įvairios priežastys, kodėl darbdavys turėtų būti atsakingas už darbuotojo einant darbinės pareigas padarytą žalą kitam asmeniui ar jo turtui. Anot Paula Giliker, asmuo, kuris yra atsakingas, nors nepadarė jokio nusižengimo, yra vertas paaiškinimo, kodėl jis yra atsakingas²⁶. Vienos iš pagrindinių priežasčių yra šios:

- darbdavio aplaidumas pasirenkant (samdant) ar kontroliuojant darbuotojus, už kuriuos jam tenka atsakyti²⁷. Šiuo atveju iš esmės vertinama darbdavio, o ne tik darbuotojo kaltė;
- darbdavio gaunama nauda iš darbuotojo atliekamo darbo, dėl ko jis turėtų prisiimti atsakomybę už darbuotojo sukeltą žalą²⁸. Cees van Dam'as atkreipė dėmesį, jog „[d]arbuotojas itin rizikuoja tapti atsakingu už žalą padarytą jam vykdant darbo funkcijas.“²⁹;
- darbdavio gilios kišenės (angl. *deep pocket*) doktrinos įgyvendinimas³⁰. Ši doktrina paaiškinama tuo, jog darbdaviai dažniausiai yra įmonės, kurios savo veiklos metu patirtus nuostolius (pvz., darbuotojo sukeltus nuostolius) paskirsto vartotojams ir klientams per paslaugų ir prekių kainas, kurių pokyčio šie asmenys beveik nepastebi³¹. Tai reiškia, kad „netiesioginė at-

24 LR CK, *supra note 10*.

25 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylos skyriaus 2013 m. liepos 11 dienos nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-385/2013“.

26 Paula Giliker, „Rough Justice in an Unjust World“, *The Modern Law Review* 62, 2 (2002): 273.

27 Horton W.V. Rogers, *Winfield and Jolowicz on Tort, Fourteenth edition* (London: Sweet & Maxwell, 1994), 622.

28 *Ibid.*

29 Cees Van Dam, *European Tort Law* (USA: Oxford University, 2007), 458.

30 Rogers, *op. cit.*, 622.

31 Rogers, *op. cit.* 27, 623.

sakomybė padeda užtikrinti, kad atitinkamo verslo vykdymo išlaidos būtų internalizuotos su verslu ir perduotos juridinio asmens klientams per kainų politiką.³² Todėl tokiu atveju nėra poreikio perkelti žalos atlyginimo našta darbuotojui³³.

Užsienio teisės mokslininkų darbuose taip pat pasisakoma, jog ekonominis darbdavio netiesioginės atsakomybės pagrindas grindžiamas tuo, kad darbuotojas veikdamas darbdavio naudai rizikuoja sukelti žalą, darbuotojas gali neturėti finansinių galimybių atlyginti visą žalą bei darbdavio galimybe kontroliuoti darbuotojo veiklą³⁴.

Teisės doktrinoje aiškinama, jog darbdavio netiesioginė atsakomybė buvo sukurta iš esmės tam, kad apsaugotų trečiąjį nukentėjusįjį asmenį nuo darbuotojo nemokumo. Vėliau tokią teisinę apsaugą pradėta taikyti ir darbuotojui³⁵. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas aiškindamas darbdavio netiesioginės deliktinės atsakomybės priežastis nurodė, kad ji užtikrina nukentėjusiojo ir žalą padariusio darbuotojo interesų pusiausvyrą bei atlieka prevencinę funkciją, nes darbdavys, žinodamas apie darbuotojų veiksmis padarytos žalos atlyginimo atsiradimo riziką, skatinamas organizuoti įmonės veiklą tokiu būdu, kad žalos būtų išvengta arba jos atsiradimo rizika būtų minimali³⁶. Tai reiškia, jog taikoma darbdavio netiesiogine deliktine atsakomybe saugomi tiek nukentėjusiojo, tiek darbuotojo, kuris paprastai kaltas dėl žalos atlyginimo, interesai.

Vis dėlto taip pat teigiama, jog nei viena iš minėtų priežasčių nepaaiškinta darbdavio netiesioginės atsakomybės³⁷ ir kad ji „kilo ne iš aiškaus, loginio ar teisinio principo, o daugiau iš socialinio naudingumo ir šiurkštaus teisingumo.“³⁸ Lietuvos teisės doktrinoje aiškinama, kad „<...> deliktinė prievolė kyla dėl to, jog asmuo savo noru pasirenka dalyvauti teisiniuose santykiuose.“³⁹ Todėl „asmuo, atlikdamas tam tikrus veiksmus ir susilaikydamas nuo jų, prišiima teisės aktuose nustatytas pasekmes.“⁴⁰ Darbuotojas sukėlęs žalą trečiajam asmeniui savo kaltais veiksmais, ypač nusikaltama veika, tyčia, ir pan. atvejais, iš esmės sąmoningai save įtraukia į deliktinę prievolę, todėl svarstyтина ar neturėtų pats tiesiogiai atsakyti už savo sukeltą žalą. Pasak Helmut Koziol'o, *nėra jokios priežasties kodėl kaltininkas turėtų išvengti atsakomybės tikslai dėl to, kad kažkas kitas yra padarytas atsakingu. <...> Nors ir atstovaujamas*

32 Gintarė Jakuntavičiūtė, „Juridinio asmens valdymo organų narių civilinė atsakomybė“ (Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2012), 31.

33 Rogers, *supra* note 27, 622.

34 Sharkey, *supra* note 23, 6-10.

35 Cees Van Dam, *European Tort Law* (USA: Oxford University, 2013), 512.

36 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. gruodžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-568-611/2016“.

37 Rogers, *supra* note 27, 623.

38 *Ibid.*

39 Evelina Ivanauskienė, „Civilinės atsakomybės dualizmo prigimtis“, *Societal Innovations for Global Growth* 1,1 (2012): 246.

40 *Ibid.*

*paprastai gali būti geresnis atlyginant žalą negu jo pagalbininkas, tačiau tai nėra būtinas atvejis ir nebūtų pateisinama jei nukentėjusysis neturėtų teisės reikalauti pirminio kaltininko atsakomybės, nes kažkas kitas taip pat atsakingas.*⁴¹ Anot Paula Giliker, tokio pobūdžio darbuose iškyla svarstymų dėl to kas turėtų atlyginti padarytą žalą⁴². Būtent šiame darbe analizuojamas darbuotojo ir darbdavio deliktinės atsakomybės santykis bei atvejai, kai taikoma tiesioginė darbuotojo deliktinė atsakomybė.

2. Darbuotojo tiesioginė deliktinė atsakomybė

2.1. Lietuvos civilinio kodekso reglamentavimas

Lietuvos teisinis reglamentavimas nustato, jog esant pagrindui taikyti CK 6.264 straipsnį, Lietuvoje žalos atlyginimo subjektu tampa darbdavys. O darbuotojas byloje dalyvauja kaip trečiasis asmuo, nepareiškiantis savarankiškų reikalavimų. Žalą atlyginęs darbdavys įgyja teisę pareikšti regresinį reikalavimą darbuotojui⁴³. Toks regresinis reikalavimas reiškiamas Lietuvos Respublikos darbo kodekso (toliau – DK) normų pagrindu⁴⁴. CK 6.264 straipsnio 3 dalyje nurodyta, kad „jeigu įstatymų numatytais atvejais samdantis darbuotojus asmuo ir darbuotojas už žalą atsako kartu, tai darbuotojas atsako jį nusamdžiusiam asmeniui tik tuo atveju, kai yra darbuotojo tyčia ar didelis neatsargumas.“⁴⁵ Šio straipsnio komentare paaiškinta, jog tai „specialioji blanketinė norma, numatanti galimybę konkrečiuose įstatymuose nustatyti abiejų asmenų – ir darbdavio, ir darbuotojo, civilinę atsakomybę.“⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas baudžiamojoje byloje *Lietuvos Respublika v. A. P.* nurodė, jog „minėta CK norma yra blanketinė, pati savaime ji nesudaro pagrindo solidariai atsakomybei, o tik sukuria įstatymų leidėjui tokius atvejus numatyti kituose įstatymuose.“⁴⁷

CK 6.265 straipsnyje įtvirtinta asmens, kuris nėra darbdavys, solidarioji atsakomybė už kitų asmenų, kurie nėra darbuotojai, padarytą žalą. Šio straipsnio komentare aiškinama, jog „<...> komentuojamame straipsnyje, skirtingai nei CK 6.264 straipsnyje, aptariamai atvejai, kai vieno asmens netiesioginė atsakomybė atsiranda

41 Helmut Koziol, *Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective* (Wien: Jan Sramek Verlag KG Wien, 2012), 212–213.

42 Paula Giliker, *Vicarious Liability in Tort – A Comparative Perspective* (Cambridge: Cambridge University Press, 2010), 1.

43 Mikelėnas ir kt., *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras, supra note 20*, 368.

44 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-650-686/2015“.

45 LR CK, *supra note 10*.

46 Mikelėnas ir kt., *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras, supra note 20*, 369.

47 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. lapkričio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2K-441/2014“.

kartu su žalos padariusio asmens atsakomybe.⁴⁸ Lietuvos teisės doktrinoje yra pasakyta, kad „CK 6.264 straipsnis yra specialioji norma.“⁴⁹ Vadovaujantis tokiu aiškiniu, pagal principą *lex specialis derogat legi generali* atsiradus bendrosios normos (CK 6.263 straipsnis) ir specialiosios normos (CK 6.264 straipsnis) konkurencijai, taikoma turėtų būti specialioji.

Nurodytas CK 6.264 straipsnio aiškinimas nesuteiktų pagrindo taikyti kartu darbdavio ir darbuotojo atsakomybę, nes ši būtų pašalinta darbdavio netiesioginės atsakomybės. Vis dėlto to aiškinimas reikštų, kad iš esmės visais atvejais turi būti taikoma darbdavio netiesioginė atsakomybė. Tačiau tai kelia abejonių, todėl būtina teisės doktrinos, Europos deliktinės teisės ir Lietuvos teismų praktikos analizė.

2.2. Užsienio teisės doktrina

Užsienio teisės doktrinoje keliamas klausimas, ar darbdavio netiesioginė deliktinė atsakomybė šalina darbuotojo deliktinę atsakomybę⁵⁰. Anot Cees van Dam'o, darbdavio netiesioginė atsakomybė pateisina darbuotojo atleidimą nuo atsakomybės⁵¹. O pasak Helmut Koziol'o, darbdaviui atsakomybė negali būti primesta be jokių papildomų sunkumų, nes kiekvienas yra atsakingas už savo elgesį⁵².

Užsienio mokslininkų darbuose nurodoma, jog netiesioginės atsakomybės taikymo atveju „faktinis kaltininkas solidariai atsako su asmeniu, kuris yra netiesiogiai atsakingas.“⁵³ Užsienio teisės doktrinoje teigiama, kad „nors netiesioginė atsakomybė įtraukia darbdavį, tačiau tai nepašalina darbuotojo atsakomybės ar kaltės dėl jo padaryto delikto.“⁵⁴ „Darbuotojas arba atstovas yra traktuojami kaip civilinės teisės pažeidėjai, todėl jie yra laikomi atsakingais už padarytą deliktą.“⁵⁵

Paula Giliker nurodo, jog netiesioginės atsakomybės atveju tiek pažeidėjas, tiek asmuo, atsakingas pagal įstatymą yra atsakingi prieš nukentėjusįjį⁵⁶. Dauguma užsienio teisės darbų autorių pasisako, kad darbdavio netiesioginė deliktinė atsakomybė reiškia abiejų subjektų atsakomybę kartu⁵⁷, o nukentėjęs asmuo gali reikšti reikalavi-

48 Mikelėnas, *supra note* 20, 369.

49 Tomas Bagdanskis, „Darbdavio materialinės atsakomybės problemos darbo teisėje“ *Jurisprudencija* 40, 32 (2003): 81.

50 Lei Chen ir kt., *Towards a Chinese Civil Code: Comparative and Historical Perspectives. Chinese and Comparative Law*. (Leiden/Boston: Martinus Nijhoff, 2012), 350.

51 Van Dam, *supra note* 35, 512.

52 Koziol ir kt., *Basic Questions of Tort Law from a Comparative Perspective, supra note* 8, 797.

53 Yvonne McLaren, Josephine Bisacre, *Commercial Law in a Global Context (Global Management Series)* (Oxford: Goodfellow Publishers Limited, 2016), 152.

54 James Marson, Katy Ferris, *Business Law, Fourth edition* (Oxford University Press, 2015), 286.

55 Jakuntavičiūtė, *supra note* 32, 30.

56 Giliker, *Vicarious Liability in Tort – A Comparative Perspective, supra note* 42, 15.

57 Patrick Selim Atiyah, *The Damages Lottery* (Hart Publishing, 1997), 77.

mą atlyginti žalą bet kuriam iš minėtų asmenų⁵⁸. Vis dėlto yra nuomonių, jog netiesioginė atsakomybė padaro kitą asmenį atsakingu kartu su kaltininku arba vietoj jo⁵⁹.

Taigi, užsienio teisės mokslininkų nuomone, darbdavio netiesioginė deliktinė atsakomybė iš esmės nepanaikina darbuotojo deliktinės atsakomybės, o paprastai yra taikoma kartu su darbuotojo deliktine atsakomybe, kuris gali būti tiesioginiu skolininku.

2.3. Europos negriežtosios teisės (*soft law*) priemonės

Europos deliktų teisės principų (angl. *Principles of European Tort Law*; toliau – PETL), kuriais siekiama harmonizuoti Europos deliktų teisę, 6:102 straipsnyje įtvirtinta atsakomybė už pagalbinkus. Pirmajame punkte nustatyta, jog „asmuo yra atsakingas už pagalbinko sukeltą žalą vykdant savo funkcijas su sąlyga, kad buvo pažeistas reikalaujamas elgesio standartas.“⁶⁰ Kaip matyti, pagal šį straipsnį darbdavys yra atsakingas už darbuotojo (pagalbinko) sukeltą žalą vykdant jam skirtas funkcijas. Tačiau Europos deliktų teisės darbo grupė komentuodama minėtą straipsnį, Europos deliktų teisės principų komentare nurodė, kad kalbant apie darbuotojo atsakomybę, pripažįstami šie du pasirinkimai: (1) *atleidimas nuo atsakomybės dėl žalos sukeltos trečiajam asmeniui nežymaus ar vidutinio neatsargumo atvejais* <...>; (2) *pagalbinko atsakomybė, padarant jį potencialiu atsakovu deliktinėje byloje kartu su regresinio reikalavimo teise darbdaviui nežymaus ar vidutinio neatsargumo atvejais*⁶¹. Europos deliktų teisės darbo grupė pirmumą reiškia antrajam pasirinkimui⁶². Todėl laikoma, kad darbuotojas taip pat turėtų būti atsakovu prieš nukentėjusįjį.

Taip pat paminėtinas Europos privatinės teisės bendrųjų principų sistemos projekto (angl. *Draft Common Frame of Reference*; toliau – DCFR) 6 knygos 3 skyriaus 3:201 straipsnis, įtvirtinantis atsakomybę už darbuotojų padarytą žalą. Šiame straipsnyje nurodyta: (1) *Asmuo, kuris įdarbina ar panašiai įpareigoja kitą asmenį yra atsakingas už teisiškai susijusią žalą, patirtą trečiojo asmens, kai įdarbintas ar įpareigotas asmuo: (a) sukėlė žalą darbo ar įsipareigojimo metu; ir (b) sukėlė žalą tyčia ar neatsargumu, arba yra kitaip atsakingas dėl žalos priežastinio ryšio*⁶³.

Šio straipsnio komentare nurodyta, jog „darbdavio atsakomybė kyla, jei darbuotojas sukelia teisiškai susijusią žalą tyčia, neatsargumu ar yra kitaip atsakingas dėl

58 Frank B. Cross, Roger LeRoy Miller, *The Legal Environment of Business: Text and Cases: Ethical, Regulatory, Global, and Corporate Issues* (USA: Cengage Learning, 2012), 466.

59 Michael Faure, „Attribution of Liability: An Economic Analysis of Various Cases“, *Chicago-Kent Law Review* 91, (2016): 603.

60 European Group on Tort Law, *Principles of European Tort Law, Text and Commentary* (Vienna/New York: Springer, 2005), 115.

61 *Ibid*, 118.

62 *Ibid*.

63 Study Group on a European Civil Code and Research Group On The Existing EC Private Law, „Principles, definitions and model rules of European private law: Draft Common Frame of Reference (DCFR)“, Full edition, *Sellier European law publishers* 4 (2009): 3453.

žalos atsiradimo. Darbdavio atsakomybė nėra susipynusi su darbuotojo asmenine atsakomybe.⁶⁴ Tai reiškia, kad darbdavio atsakomybė atsiranda esant darbuotojo neatsargumui, o asmeninė darbuotojo atsakomybė paprastai kyla jo tyčinių veiksmų, didelio neatsargumo ir panašiais atvejais⁶⁵.

Taigi, *soft law* pripažįsta tiesioginę darbuotojo deliktinę atsakomybę kartu su darbdavio netiesiogine deliktine atsakomybe tam tikrais atvejais ir neiškina šio atsakomybės kaip šalinančios darbuotojo deliktinę atsakomybę.

2.4. Europos valstybių deliktinė teisė

Prancūzijoje ilgą laiką buvo laikoma, kad darbdavio netiesioginė atsakomybė yra skirta tik nukentėjusiojo naudai, o ne darbuotojo. Todėl nukentėję tretieji asmenys turėjo teisę reikšti ieškinį ne tik darbdaviui, bet ir kartu darbuotojui arba tik šiam vienam. Tačiau praktikoje to beveik nebuvo, nes ieškinys paprastai buvo reiškiamas tik darbdaviui, išskyrus tuos atvejus, kai darbdavys bankrutavo⁶⁶. Prancūzijoje darbuotojo tiesioginė atsakomybė išliko tuo atveju, kai šis viršijo savo darbo funkcijų ribas, pavyzdžiui, įvairių nusikaltimų atvejais ar žalą sukėlus tyčia⁶⁷. Lenkijoje tik darbdavys atsako už darbuotojo padarytą žalą tretiesiems asmenims darbo metu. O darbuotojas atsako prieš darbdavį, kuris turi teisę pasinaudoti regresu teise⁶⁸. Vis dėlto pagal Lenkijos teismų praktiką, jeigu darbdavys bankrutuoja, tai darbuotojas asmeniškai atsako už žalą darbo funkcijų metu padarytą trečiajam asmeniui⁶⁹. Vokietijoje ir Austrijoje darbdavio atsakomybė nepašalina darbuotojo atsakomybės ir jie atsako kartu (solidariai)⁷⁰. Šiose valstybėse nukentėjęs asmuo ieškinį gali reikšti tiek darbdaviui, tiek darbuotojui atskirai arba abiem kartu⁷¹. Anglijoje darbuotojas asmeniškai atsako trečiajam asmeniui, tačiau dažniausiai nukentėjusieji ieškinio darbuotojui nereiškia. Nepaisant to, darbuotojas beveik visais atvejais nėra apsaugotas nuo tiesioginės atsakomybės (pvz., darbdavio bankroto atveju turi atlyginti trečiajam asmeniu sukeltą žalą)⁷². Pasak W. V. Horton Rogers'o, „teoriškai ieškovas gali pareikšti ieškinį darbuotojui atskirai, nors sunku įsivaizduoti, kodėl jis tą turėtų daryti.“⁷³ Vengrijoje

64 Study Group on a European Civil Code and Research Group On The Existing EC Private Law, „Principles, definitions and model rules of European private law: Draft Common Frame of Reference (DCFR)“, Full edition, *Sellier European law publishers* 4 (2009): 3458.

65 *Ibid.*

66 Spier ir kt., *supra* note 6, 95.

67 Van Dam, *European Tort Law*, *supra* note 29, 453.

68 Spier ir kt., *supra* note 6, 192.

69 Koziol ir kt., *Basic Questions of Tort Law from a Comparative Perspective*, *supra* note 8, 227.

70 Koziol, *Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective*, *supra* note 41, 212-213.

71 Spier ir kt., *supra* note 6, 71, 72.

72 Spier ir kt., *supra* note 6, 71, 72.

73 *Ibid.*, 72.

darbuotojui sukėlus žalą trečiajam asmeniui darbo metu, šis reikalavimus dėl žalos atlyginimo gali reikšti tik darbdaviui. Tačiau 2013 metais Vengrijos teisiniame reglamentavime atsirado taisyklė, kad jeigu darbuotojas žalą padarė sąmoningai, tai jis atsakys kartu su darbdaviu⁷⁴.

Pasirinkti atsakovais darbdavį ir darbuotoją ar vieną jų (kaip solidariusius skolininkus) nukentėjęs asmuo turi teisę Belgijoje, Italijoje, Olandijoje, Portugalijoje, Ispanijoje ir Šveicarijoje⁷⁵. Estijoje tiesioginė darbuotojo atsakomybė galima tik tuo atveju, jei jis žalą trečiajam asmeniui padarė tyčia⁷⁶. Analogiškos pozicijos laikomasi ir Danijoje, kur darbuotojas asmeniškai atsako, jei žalą sukėlė tyčia ar dėl didelio neatsargumo⁷⁷. Galiausiai, „pagal Švedijos teisę darbuotojo atsakomybė prieš trečiuosius asmenis gali būti svarstoma tik tada, kai nustatomos ypatingos priežastys.“⁷⁸

Taigi, Europos valstybės pripažįsta darbuotoją tiesioginiu deliktinės atsakomybės subjektu įvairiais atvejais, o atsakovu jis gali būti tiek vienas, tiek kartu darbdaviu.

2.5. Lietuvos teismų praktika

Šiame darbe jau buvo aptarta, kad dauguma Europos valstybių laiko, jog darbuotojo ir darbdavio deliktinė atsakomybė gali būti taikoma kartu už darbuotojo sukeltą žalą trečiajam asmeniui. Todėl lieka išsiaiškinti, kaip šis klausimas spręstas Lietuvos teismų praktikoje.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinėje byloje *S. B. v. R. A.* nustačius, jog darbuotojas sukėlė žalą kitam asmeniui, šio ieškinys pareikštas tiesiogiai darbuotojui, o ne darbdaviui, buvo atmestas, laikant, kad pasirinktas netinkamas savo teisių gynimo būdas, nes priteisti jam žalos atlyginimą iš darbuotojo nėra jokio teisinio pagrindo⁷⁹.

O baudžiamojoje byloje *Lietuvos Respublika v. A. P.* buvo nustatyta, kad dėl darbuotojo A. P. nusikalstamo neveikimo žuvo kitas asmuo. Kasacinis teismas nesutiko su žemesnės instancijos teismų sprendimais priteisti žalos atlyginimą solidarai iš darbdavio ir darbuotojo, nurodęs, kad neturtinės žalos atlyginimas pagal CK 6.264 straipsnio 1 dalį turėjo būti priteistas iš asmens, samdžiusio darbuotoją, dėl kurio kaltės įvyko nelaimingas atsitikimas darbe, o ne iš darbdavio ir darbuotojo solidarai⁸⁰.

74 Koziol ir kt., *Basic Questions of Tort Law from a Comparative Perspective*, supra note 8, 318.

75 Spier ir kt., supra note 6, 49, 166, 210, 247 ir 272.

76 Helmut Koziol, Barbara C. Steinger, *European Tort Law 2009* (Berlin/Boston: De Gruyter, 2010), 684.

77 Ole Hasselbalch, *Labour law in Denmark* (Austin [Tex.]: Wolters Kluwer Law & Business, 2010), 94.

78 Gert Brüggemeier, *Modernising Civil Liability Law in Europe, China, Brazil and Russia: texts and commentaries* (Cambridge: Cambridge University Press, 2011), 80.

79 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-579/2005“.

80 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. lapkričio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2K-441/2014“.

Kitose Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išnagrinėtose civilinėse bylose taip pat laikytasi pozicijos, jog už darbuotojo kaltus veiksmus atsako darbdavys ir atsakomybės subjektu turi būti būtent tik darbdavys⁸¹.

Analizuotos žemesnės instancijos teismų nutartys atskleidžia, jog vadovaujamosi būtent aptarta kasacinio teismo praktika. Vienoje byloje nukentėjusysis bandė įtikinti teismą, jog CK 6.264 straipsnyje įtvirtinta norma nėra tiek imperatyvi, kad paneigtų teisę pasirinkti, kam reikšti ieškinį – darbuotojui ar darbdaviui⁸². Kitoje byloje darbdavys teigė negalintis atsakyti už darbuotojo padarytą žalą, kurią jis sukėlė veikdamas tiesiogine tyčia ir darydamas nusikalstamą veiką, nes pagal CK 6.263 straipsnio 1 ir 2 dalis, žalą privalo atlyginti atsakingas asmuo⁸³. Nepaisant to, teismai laikė, kad tik darbdavys turi būti atsakomybės subjektu deliktinėje prievolėje ir tokios praktikos laikytasi kitose bylose.

Vis dėlto, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinėje byloje *B. D. v. M. T.* buvo taikyta tiesioginė darbuotojo deliktinė atsakomybė. Šioje byloje nustatyta, kad darbdavys (juridinis asmuo) bankrutavo ir buvo likviduotas, todėl ieškovas jokio realaus žalos atlyginimo negavo ir tuo remiantis pareiškė ieškinį darbuotojui. Šioje byloje suformuota nauja teisės taisyklė, kad *darbuotojas, padaręs žalą nusikalstamais veiksmais, kurie yra konstatuoti Baudžiamojo proceso kodekso nustatyta tvarka, ir iki žalos atlyginimo išnykus subjektui (darbdaviui), privalančiam už jį atlyginti žalą, gali būti tiesioginės civilinės atsakomybės subjektas (tiesioginis skolininkas) pagal deliktinę prievolę*.⁸⁴

Kaip matyti, iki kasacinio teismo nutarties civilinėje byloje *B. D. v. M. T.*, tiesioginė darbuotojo deliktinė atsakomybė nebuvo taikoma jokiai atveju, tačiau nuspręsta, kad siekiant visiškai atlyginti žalą, egzistuoja poreikis plėtoti kasacinio teismo praktiką, aiškinant ir taikant CK 6.264 straipsnį dėl netiesioginės atsakomybės ir galimybės žalą išsieti iš tiesioginio kaltininko tais atvejais, kai darbdavys yra likviduotas dėl bankroto. Pastebėtina, kad šioje nutartyje buvo pateikta itin siaura teisės taisyklė, jog darbuotojas tiesioginės deliktinės atsakomybės subjektu gali tapti tik, jeigu darbdavys išnyksta (pvz., likviduojamas) neatlyginęs žalos, o darbuotojas žalą sukėlė nusikalstamais veiksmais.

Kyla klausimas, ar tokia taisyklė turėtų būti taikoma tik darbuotojui žalą padariusius nusikalstama veika. Atsakymas iš esmės pateiktas aptartoje nutartyje, kur kasacinis teismas pasisakė, kad DK 253 straipsnio 3 dalyje (šiuo metu netekęs galios)⁸⁵

81 Pavyzdžiui, „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. birželio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-261/2007“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-59/2010“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-114/2011“.

82 „Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. sausio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1048-520/2011“.

83 „Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. balandžio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-813-221/2015“.

84 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. spalio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-328-248/2015“.

85 „Lietuvos Respublikos darbo kodeksas“, Valstybės žinios, 2002-06-26, Nr. 64-2569.

įtvirtinta darbdavio regreso teisė į darbuotoją dėl jo padarytos žalos, leidžia manyti, jog darbdaviui pasinaudojus regreso teise, darbuotojui atsirandantys turtingi padariniai iš esmės nesiskirtų nuo tų, kurie būtų, jei jis žalą atlygintų tiesiogiai nukentėjusiam asmeniui⁸⁶. Kai darbuotojas žalą trečiajam asmeniui padaro nusikalstamais veiksmais, tai darbdavys atlyginęs žalą, gali regreso teise reikšti reikalavimą dėl visos žalos (netekusio galios DK 255 straipsnio 2 punktas). Tokia pati taisyklė taikoma, kai darbuotojas žalą trečiajam asmeniui padaro tyčia, neblaivus ar apsvaigęs (netekusio galios DK 255 straipsnio 1 ir 6 punktai). Dabartinio DK 154 straipsnyje⁸⁷ įtvirtinti analogiški atvejai, kai darbuotojas privalo atlyginti visą žalą. Iš to būtų galima daryti išvadą, kad darbuotojo tiesioginė atsakomybė galėtų būti taikoma visais galiojančio DK 154 straipsnyje įtvirtintais atvejais (darbdavio visos žalos atlyginimo reikalavimo atvejais), kai darbdavys iki žalos atlyginimo yra išnykęs (likviduotas dėl bankroto).

Be minėtų žalos padarymo atvejų, t. y. nusikalstamos veikos, tyčios, neblaiviam ar apsvaigus, paminėtina, kad užsienio teisės doktrinoje ir Europos valstybių teisėje tiesioginė darbuotojo deliktinė atsakomybė nėra itin siaurai aiškinama ir netgi yra taikytina didelio neatsargumo atvejais (angl. *gross negligence*). Jis pripažįstamas Europos deliktų teisės principų (PETL), Europos privatinės teisės bendrųjų principų sistemos projekto (DCFR), teisės doktrinoje⁸⁸ ir daugumos šiame darbe analizuotų Europos valstybių teisėje (pvz.: Danija, Švedija ir kt.). Todėl toks atvejis galėtų būti svarstomas atsižvelgiant į DK 153 straipsnyje įtvirtintą darbdavio visos žalos atlyginimo teisės į darbuotoją ribojimą.

Taigi, Lietuvoje tiesioginiu deliktinės atsakomybės subjektu darbuotojas gali būti, kai jis žalą trečiajam asmeniui sukėlė nusikalstama veika (esant jos požymiams), tyčia, neblaivus ar apsvaigęs narkotinių, toksinių ar psichotropinių medžiagų ar kitais įstatymu nustatytais atvejais, kai darbuotojas privalo atlyginti visą žalą, o darbdavys iki žalos atlyginimo yra išnykęs (pvz., likviduotas).

3. Darbuotojo tiesioginės deliktinės atsakomybės atvejai

3.1. Darbuotojo deliktinė atsakomybė kartu su darbdavio atsakomybe

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika atskleidžia, kad darbuotojas tiesioginės deliktinės atsakomybės subjektu gali būti, kai darbdavys iki žalos atlyginimo išnyksta (pvz., likviduojamas), tada darbdavio netiesioginė atsakomybė turi būti aiškinama

86 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. spalio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-328-248/2015“.

87 „Lietuvos Respublikos darbo kodeksas“, TAR, 2016-09-19, Nr. 23709.

88 Van Dam, *European Tort Law, supra note 29*, 458.

ne kaip naikinanti darbuotojo atsakomybę⁸⁹. Tačiau remiantis anksčiau aptartomis *soft law* nuostatomis, užsienio teisės doktrina ir Europos valstybių patirtimi, kyla klausimas, ar iš tiesų darbdavio netiesioginė deliktinė atsakomybė šalina darbuotojo atsakomybę, kai darbdavys nėra išnykęs.

Šiame darbe analizuotos *soft law* normos, užsienio mokslininkų darbai ir Europos valstybių deliktinė teisė atskleidė, jog darbdavio netiesioginė deliktinė atsakomybė nėra aiškinama kaip šalinanti darbuotojo deliktinę atsakomybę. Todėl CK 6.264 straipsnis, įtvirtinantis darbdavio netiesioginę deliktinę atsakomybę, galėtų būti aiškinamas kaip įtvirtinantis papildomą darbdavio netiesioginę deliktinę atsakomybę šalia darbuotojo atsakomybės (kaip solidariųjų skolininkų) ir taip suteikiantis papildomą apsaugą nukentėjusiajam.

Lietuvos kasacinio teismo praktikoje aiškinama, kad kol darbdavys gali būti atsakovu (nėra išnykęs), tol yra laikoma, kad reikalavimas turi būti reiškiamas tik jam, nepaisant to, koku būdu žala buvo padaryta. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausio Teismo 2015 m. gruodžio 9 d. civilinėje byloje *AAS Gjensidige Baltic v. A. S. ir UAB Redeka* ieškovas pareiškė ieškiniu atsakovais nurodė darbuotoją ir darbdavį, tačiau šis ieškinys nebuvo tenkintas, nes nėra pagrindo byloje taikyti solidariąją atsakomybę.⁹⁰ Kitoje byloje išaiškinta, jog kasacinio teismo praktika, jog už darbuotojo nusikalstamais veiksmais padarytą žalą civiline tvarka atsako jo darbdavys ir tik tam tikru atveju gali būti tiesioginės civilinės atsakomybės subjektas⁹¹.

Toks aiškinimas reiškia, jog kol darbdavys gali būti deliktinės atsakomybės subjektas, tol turi būti taikoma tik darbdavio netiesioginė deliktinė atsakomybė (CK 6.264 str.) ir panaikina galimybę taikyti kartu darbuotojo deliktinę atsakomybę (CK 6.263 str.). Tačiau jeigu darbdavys negali būti deliktinės atsakomybės subjektas, tai turi būti taikoma darbuotojo deliktinė atsakomybė tam tikrais atvejais. Šis aiškinimas neatitinka daugumos darbe aptartų Europos valstybių praktikos ir užsienio mokslininkų nuomonės.

Vis dėlto, Attila Menyhárd'o nuomone, *ar darbuotojas lieka atsakingas, ar darbdavio atsakomybė panaikina darbuotojo atsakomybę prieš nukentėjusįjį priklauso nuo pasirinktos krypties. Jei pabrėžiami nukentėjusiojo asmens interesai ir numatoma, kad pagrindinis netiesioginės atsakomybės tikslas yra užtikrinti žalos atlyginimą, tai geriausias sprendimas gali būti bendra darbuotojo ir darbdavio atsakomybė. <...> Jei pabrėžiama idėja, jog darbuotojo veikla traktuojama kaip darbdavio arba jei nuoroda daroma į socialinės rizikos paskirstymo funkciją, tai reikia sakyti, kad ne darbuotojas,*

89 „Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. spalio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-328-248/2015“.

90 „Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-650-686/2015“.

91 „Lietuvos Aukščiausio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. gruodžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-304-976/2016“.

bet tik darbdavys yra atsakingas⁹². Civilinėje byloje *B. D. v. M. T.* pasisakyta, kad CK 6.264 straipsniu siekiama ne tik nukentėjusiojo interesų, bet ir darbuotojo interesų apsaugos. Pasak kasacinio teismo aiškinimą „<...> šie du siekiai gali būti suderinti tik tada, kai netiesioginės atsakomybės subjektas yra pajėgus patenkinti nukentėjusio asmens reikalavimus. Kai šių interesų suderinti neįmanoma ir jie konkuruoja tarpusavyje (pvz., neišliko netiesioginės civilinės atsakomybės subjekto, privalančio atlyginti žalą), prioritetas teiktinas nukentėjusio asmens interesų gynbai.“⁹³ Toks darbuotojo ir nukentėjusiojo interesų konfliktas, kai darbdavys negali atlyginti žalos, t. y. konkurencijos atsiradimas, pripažįstamas ir teisės doktrinoje, teigiant, kad tokia konkurencija gali atsirasti tik įmonei bankrutavus arba nesant įmonės atsakomybės draudimo⁹⁴. Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką galima matyti, jog kol minėtos konkurencijos nėra, tol turi būti siekiama suderinti nukentėjusiojo ir darbuotojo interesų apsaugą. Tai pasiekama taikant tik darbdavio netiesioginę atsakomybę prieš nukentėjusįjį, o darbuotojo pareigos atlyginti žalą klausimą sprendžiant DK nustatyta tvarka arba taikant darbuotojo deliktinę atsakomybę tik darbdaviui negalint būti atsakomybės subjektu.

Pagal Lietuvos teisės doktriną, pagrindinė civilinės atsakomybės funkcija – kompensuoti padarytus nuostolius⁹⁵. Tą patvirtina ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, kurioje ne kartą pasisakyta, kad „[p]agrindinė deliktinės civilinės atsakomybės funkcija yra kompensacinė.“⁹⁶ O Lietuvos teisės doktrina, baudimo funkcijos, taikant deliktinę atsakomybę, nepripažįsta⁹⁷. Todėl turi būti siekiama trečiojo asmens, nukentėjusio dėl darbuotojo kaltais veiksmais padarytos žalos, šiam vykdant savo darbo funkcijas, patirtų nuostolių kompensavimo, o ne darbuotojo baudimo. Paminėtina, kad tyrimo metu paaiškėjo, jog daugumoje Europos valstybių nukentėjusieji paprastai reikalavimus reiškia tik darbdaviui ir tik šiam negalint atlyginti žalos reikalavimus reiškia darbuotojui. Tai patvirtina, jog išimtinai siekiant nukentėjusiojo ir darbuotojo interesų apsaugos, iš esmės praktinis poreikis taikyti darbuotojo tiesioginę deliktinę atsakomybę, kai darbdavys yra pajėgus atlyginti žalą, neegzistuoja.

Teisės doktrinoje darbuotojo interesų apsaugą rekomenduojama taikyti, kai darbdavys yra mokus arba žalą gali atlyginti jo draudikas. Tačiau tais atvejais, kai toliau darbuotojo apsauga tampa nepalanki nukentėjusiajam, tai darbuotojo asmeninė

92 Koziol ir kt., *Basic Questions of Tort Law from a Comparative Perspective*, *supra* note 8, 320.

93 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. spalio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-328-248/2015“.

94 *Brüggemeier*, *supra* note 78, 80.

95 Mikelėnas, *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*, *supra* note 18, 27.

96 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. lapkričio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-465/2008; 2012 m. gegužės 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-214/2012“.

97 Renata Jankutė, „Visiško nuostolių atlyginimo principo, kilus deliktinei atsakomybei, taikymo išimties – subjektyvios prigimties faktoriai“, *Jurisprudencija* 5, 1 (2013): 294.

atsakomybė gali būti išplėsta iki didelio neatsargumo⁹⁸. Tai reiškia, kad paaiškėjus, jog darbdavys nėra palankus atsakomybės subjektas nukentėjusiajam (pvz., neturi turto, tapo nemokus) ir žalos atlyginimo gavimas nėra realus, tai turėtų būti svarstoma, ar darbuotojas neturėtų tapti tiesioginiu deliktinės atsakomybės subjektu kartu su darbdaviu.

3.2. Darbuotojo deliktinės atsakomybės apimtis

Kyla klausimas, ar darbuotojas, sukėlęs žalą paprastu neatsargumu, turėtų atsakyti prieš nukentėjusįjį asmenį kartu su darbdaviu arba tik vienas pats (pvz., kai darbdavys buvo likviduotas). Dauguma Europos valstybių (pvz.: Prancūzija⁹⁹, Estija¹⁰⁰, Danija¹⁰¹, Švedija¹⁰² ir kt.) netaiko tiesioginės darbuotojo atsakomybės, kai šis vykdydamas darbo funkcijas žalą padarė paprastu neatsargumu. Pasak Cees van Dam'o, darbdaviui bankrutavus, darbuotojo atsakomybė turėtų būti taikoma tik, jei žala buvo padaryta tyčia ar dėl didelio neatsargumo¹⁰³. Todėl darbuotojui einant darbo pareigas ir sukėlus žalą dėl neatsargumo, šis yra atleistinas nuo atsakomybės, kai darbdavys iki žalos atlyginimo išnyko (likviduotas dėl bankroto). Tam pritariama PETL komentaro autorių¹⁰⁴. Tai reiškia, jog darbuotojo deliktinės atsakomybės nėra pagrindo taikyti, kai žala trečiajam asmeniui buvo sukelta paprastu neatsargumu.

Galiausiai, kyla klausimas ar taikant darbuotojo tiesioginę deliktinę atsakomybę, jis turėtų atlyginti visą sukeltą žalą. Lietuvos teisės doktrinoje pasisakoma, kad „Lietuvoje, taikant deliktinės civilinės atsakomybės teisės normas, yra taikomas visiško nuostolių atlyginimo principas (*restitutio in integrum*), kurio pagrindinis tikslas – asmens grąžinimas į iki pažeidimo egzistavusią padėtį.“¹⁰⁵ Be to, „teisės doktrinoje, aiškinant visiško nuostolių atlyginimo principo turinį, nurodoma, jog nukentėjusysis neturi atsidurti nei geresnėje, nei blogesnėje padėtyje, kuri buvo iki jo teisių pažeidimo (deliktinės atsakomybės atveju).“¹⁰⁶ Tokiu aiškinimu vadovaujamosi teismų praktikoje¹⁰⁷. Pagal visiško nuostolių atlyginimo principą (*restitutio in integrum*), kuris įtvirtintas CK 6.251 ir 6.263 straipsniuose, darbuotojui tektų atlyginti visą padarytą žalą.

98 *Brüggemeier, supra note 78, 80–81.*

99 Koziol ir kt., *Basic Questions of Tort Law from a Comparative Perspective, supra note 8, 79.*

100 Koziol, Steininger, *European Tort Law 2009, supra note 76, 684.*

101 Hasselbalch, *supra note 77, 94.*

102 *Brüggemeier, op. cit. 78, 80.*

103 Van Dam, *European Tort Law, supra note 29, 458.*

104 *Principles of European Tort Law, Text and Commentary, supra note 60, 115.*

105 Jankutė, *supra note 97, 295.*

106 *Ibid, 294.*

107 Pavyzdžiui, „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-391/2013“.

Vis dėlto, pasak Renatos Jankutės, kartais visiško nuostolių atlyginimo principo įgyvendinti neįmanoma¹⁰⁸. Paminėtina, jog CK 6.251 straipsnio 2 dalyje nustatyta, jog „teismas, atsižvelgdamas į atsakomybės prigimtį, šalių turčinę padėtį ir jų tarpusavio santykius, gali sumažinti nuostolių atlyginimo dydį, jeigu dėl visiško nuostolių atlyginimo atsirastų nepriimtinių ir sunkių pasekmių.“¹⁰⁹ Anot Renatos Jankutės, [n]ors teisės doktrinoje pasigirsta mokslinių diskusijų dėl tokiu reglamentavimu menamai sukeliama konstitucinio lygmens problema, t. y. dviejų teisės principų – teisingo ir adekvataus žalos atlyginimo bei lygybės prieš įstatymą – konflikto, tačiau prieinama prie išvados, jog būtina taikyti ir kitą principą – teisingumo, į kurį irgi imperatyviai įpareigojama atsižvelgti sprendžiant bet kokį teisinį kazusą, ir kuris neleidžia, kad atskiri asmenys ar šeimos būtų pastumtos į nepakenčiamas gyvenimo sąlygas, o civilinės atsakomybės už jų padarytą žalą mechanizmas virstų konkretaus asmens nubaudimo mechanizmu¹¹⁰.

Todėl sprendžiant dėl darbuotojo tiesioginės atsakomybės ribų turi būti atsižvelgiama į tai, jog jo civilinė atsakomybė negali virsti nubaudimu už sukeltą žalą. Pasak Tomo Bagdanskio, darbo užmokestis paprastai yra pagrindinis darbuotojo pragyvenimo šaltinis, todėl visais atvejais pareiga atlyginti visą žalą jam būtų per didelė našta <...> [taip pat] nuolatinis darbo procesas, darbo pobūdis lemia, kad net ir rūpestingiausiai asmeniui tam tikrais atvejais sunku išvengti žalos padarymo¹¹¹.

Tai reiškia, kad darbuotojui atlyginti visą sukeltą žalą gali būti itin sudėtinga ir dažnai gali tapti pernelyg didele našta, todėl visiško nuostolių atlyginimo principo įgyvendinimas gali būti neįmanomas ir priklausomai nuo bylos faktinių aplinkybių priteistinos žalos dydis gali būti mažinamas vadovaujantis CK 6.251 straipsnio 2 dalimi ir teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais (CK 1.5 straipsnis).

Išvados

1. Lietuvos teisės doktrinoje ir teismų praktikoje, suformuotoje iki Lietuvos Aukščiausiojo Teismo naujoje praktikoje pateikto išaiškinimo, darbdavio netiesioginė deliktinė atsakomybė aiškinta kaip visais atvejais šalinanti darbuotojo deliktinę atsakomybę ir egzistavo draudimas trečiajam asmeniui reikšti reikalavimus tiesiogiai žalą padariusiam darbuotojui. Vis dėlto, remiantis aktualia kasacinio teismo praktika, darbuotojas tiesioginės deliktinės atsakomybės subjektu galėtų būti tada, kai darbdavys iki žalos atlyginimo išnyksta (pvz., likviduojamas), o darbuotojas žalą sukėlė nusikalstama vei-

108 Jankutė, *supra note* 97, 294.

109 LR CK, *supra note* 10.

110 Jankutė, *op. cit.*, 295–296.

111 Tomas Bagdanskis, „Darbuotojų materialinės atsakomybės instituto perspektyvos Lietuvoje“, *Jurisprudencija* 22, 1 (2015): 108.

- ka, tyčia, neblairvus ar apsvaigęs arba kitais įstatymu numatytais atvejais, kai darbuotojas privalo atlyginti visą žalą darbdaviui regresu atveju (pvz., DK 154 straipsnyje įtvirtintais atvejais). Todėl darbdavio netiesioginė deliktinė atsakomybė aiškinama kaip naikinanti darbuotojo deliktinę atsakomybę tol, kol darbdavys yra tinkamas atsakovas (nėra išnykęs) žalos atlyginimo byloje.
2. Užsienio teisės mokslininkų darbai atskleidžia, kad yra susiduriama su klausimu, ar darbdavio deliktinė atsakomybė panaikina darbuotojo deliktinę atsakomybę. Vis dėlto mokslininkų darbuose teigiama, kad darbdavio netiesioginė deliktinė atsakomybė iš esmės nešalina darbuotojo deliktinės atsakomybės. Europos deliktų teisės *soft law* normos, užsienio teisės doktrina ir Europos valstybių deliktinė teisė pripažįsta tiesioginį darbuotojo deliktinės atsakomybės taikymą, kai darbuotojas žalą sukėlė nusikalstama veika, tyčia ar dideliu neatsargumu. Darbuotojo deliktinės atsakomybės taikymas nėra išimtinai siejamas su darbdavio išnykimu (pvz., likvidavimu dėl bankroto).
 3. Lietuvos teismų praktikoje aiškinama, jog darbdavio netiesiogine deliktine atsakomybe siekiama ne tik nukentėjusiojo interesų, bet ir darbuotojo interesų apsaugos, tačiau tam tikrais atvejais (pvz., konkuruojant minėtų grupių interesams) prioritetas teikiamas pirmosios grupės interesams. Užsienio teisės doktrinoje aiškinama, kad akcentuojant nukentėjusiojo asmens interesus yra tikslinga bendra darbuotojo ir darbdavio atsakomybė. Todėl CK 6.264 straipsnis, įtvirtinantis darbdavio netiesioginę deliktinę atsakomybę, galėtų būti aiškinamas kaip įtvirtinantis papildomą darbdavio netiesioginę deliktinę atsakomybę šalia darbuotojo atsakomybės (pvz., kaip solidariųjų skolininkų) ir taip suteikiantis papildomą apsaugą nukentėjusiajam. Vis dėlto pastebėta, iš esmės praktinis poreikis taikyti darbuotojo tiesioginę deliktinę atsakomybę, kai darbdavys yra pajėgus atlyginti žalą, neegzistuoja.
 4. Teisės doktrinoje darbuotojo interesų apsaugą siūloma taikyti, kai darbdavys yra mokus arba žalą gali atlyginti jo draudikas. Tačiau tais atvejais, kai tokia darbuotojo apsauga tampa nepalanki nukentėjusiajam (pvz., dėl darbdavio nemokumo), tai darbuotojo asmeninė atsakomybė gali būti išplėsta iki didelio neatsargumo. Lietuvoje prioritetą teikiant nukentėjusio asmens interesų gynybai rekomenduotina darbuotojo tiesioginę deliktinę atsakomybę taikyti ne tik tada, kai šis žalą sukėlė nusikalstama veika, tyčia ir kitais minėtais atvejais, kai darbdavys iki žalos atlyginimo yra išnykęs (pvz., likviduotas), bet ir tais atvejais, kai darbuotojo interesų apsauga yra nepalanki nukentėjusiajam, nors darbdavys ir nėra išnykęs iki žalos atlyginimo.
 5. Europos deliktų teisėje ir užsienio teisės doktrinoje laikomasi nuomonės, jog darbuotojo tiesioginė deliktinė atsakomybė neturėtų būti taikoma, kai žala buvo padaryta paprastu neatsargumu bei priteistinos žalos dydis turėtų būti nustatomas atsižvelgiant ir į visiško nuostolių atlyginimo principo išimtis, nepaisant darbdavio nemokumo ar išnykimo.

DIRECT DELICTUAL LIABILITY OF AN EMPLOYEE APPLICATION IN LITHUANIA

Martynas Antanaitis

Law firm „KONSUS“, Lithuania

Summary. *The article analyses the direct delictual liability of an employee for the damages caused to a third person during the performance of his duties. The problems of limiting the victim's claims to the person who directly caused the damage and the removal of the employee's direct delictual liability are investigated. The analysis focuses primarily on the legal regulation of the indirect delictual liability of the employer, the reasons and objectives of this form of liability. The article further deals with the regulation of the employee's direct delictual liability in Lithuania and the case-law, legal doctrine, soft law measures, the works of foreign law scientists and the experience of European countries. The article examines practice of the Supreme Court of Lithuania, in which the direct delictual liability of an employee was commenced, but limited to specific cases. According to the study data, the article analyses validity of the restriction of limiting the victim's claims to the person who directly caused the damage and the removal of the employee's indirect delictual liability and deals with the cases in which an employee may be a subject of direct delictual liability. Finally, the article presents conclusions and recommendations about applicable cases and restrictions of employee's direct delictual liability in Lithuania.*

Keywords: *direct, indirect civil liability (delictual, tort), employee, employer, compensation for damages.*

Martynas Antanaitis, Vytauto Didžiojo universiteto teisės magistras, advokato padėjėjas. Mokslinių tyrimų kryptys: deliktinės atsakomybės teisės normų aiškinimo, taikymo bei tobulinimo problemos.

Martynas Antanaitis, Master of Laws at Vytautas Magnus University, assistant advocate. Research interests: issues of interpretation, application and development of delictual liability.